

35/3/A/2015

WYROK

z dnia 31 marca 2015 r.

Sygn. akt U 6/14*

Trybunał Konstytucyjny w składzie:

Marek Zubik – przewodniczący
Maria Gintowt-Jankowicz
Mirosław Granat – sprawozdawca,

protokolant: Krzysztof Zalecki,

po rozpoznaniu, z udziałem wnioskodawcy oraz Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego, na rozprawie w dniu 31 marca 2015 r., wniosku Rzecznika Praw Obywatelskich o zbadanie zgodności:

- 1) § 32 ust. 4 zdanie pierwsze rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania (Dz. U. Nr 152, poz. 1494),
 - 2) § 30 ust. 3 zdanie pierwsze rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz. U. Nr 152, poz. 1493)
- z art. 4 § 1, art. 102 pkt 1 i art. 249 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557, ze zm.), art. 40 w związku z art. 41 ust. 4 i art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej,

o r z e k a:

§ 30 ust. 3 zdanie pierwsze rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz. U. Nr 152, poz. 1493) oraz § 32 ust. 4 zdanie pierwsze rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania (Dz. U. Nr 152, poz. 1494) są zgodne z art. 249 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557, ze zm.) i art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz z art. 4 § 1 i art. 102 pkt 1 ustawy – Kodeks karny wykonawczy i art. 40 w związku z art. 41 ust. 4 Konstytucji.

UZASADNIENIE

I

* Sentencja została ogłoszona dnia 9 kwietnia 2015 r. w Dz. U. poz. 498.

1. Rzecznik Praw Obywatelskich (dalej: Rzecznik) wystąpił 3 lipca 2014 r. z wnioskiem o stwierdzenie niezgodności § 32 ust. 4 zdanie pierwsze rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania (Dz. U. Nr 152, poz. 1494; dalej: r.t.a.) oraz § 30 ust. 3 zdanie pierwsze rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz. U. Nr 152, poz. 1493; dalej: r.p.w.) z art. 4 § 1, art. 102 pkt 1 i art. 249 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557, ze zm.; dalej: k.k.w.) oraz art. 40 w związku z art. 41 ust. 4 i art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji.

1.1. Kwestionowane przepisy określają warunki korzystania przez tymczasowo aresztowanych i skazanych mężczyzn z ciepłej kąpieli. Wynika z nich zasada, że tymczasowo aresztowany lub skazany korzysta co najmniej raz w tygodniu z ciepłej kąpieli. Zdaniem Rzecznika dookreślenie „prawa do właściwych ze względu na zachowanie zdrowia warunków higieny” w zakładach karnych i aresztach śledczych nastąpiło na poziomie rozporządzeń bez umocowania ustawowego.

Rzecznik zwrócił uwagę, że ustawodawca w art. 102 pkt 1 k.k.w., określając prawa skazanego, wprowadził odrębne pojęcia warunków bytowych i warunków higieny. W pojęciu warunków bytowych mieszczą się regulacje dotyczące wyposażenia cel i innych pomieszczeń zakładów karnych i aresztów śledczych m.in. w urządzenia kąpielowe i sanitarne. Z kolei sama ciepła kąpiel jako czynność higieniczna mieści się w pojęciu warunków higieny.

Zaskarżone § 32 ust. 4 zdanie pierwsze r.t.a. i § 30 ust. 3 zdanie pierwsze r.p.w. zostały wydane na podstawie upoważnienia ustawowego zawartego w art. 249 § 1 k.k.w., stanowiącego delegację dla Ministra Sprawiedliwości do określenia w drodze rozporządzenia regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności i regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania, przy uwzględnieniu w szczególności warunków opieki zdrowotnej i bytowej w zakładach karnych i aresztach śledczych.

W ocenie Rzecznika powyższe upoważnienie ustawowe, jako odnoszące się wyłącznie do warunków bytowych i jednocześnie nie określające wytycznych dotyczących warunków higieny, nie zawierało umocowania dla Ministra Sprawiedliwości do wprowadzenia w rozporządzeniu regulacji konkretyzujących wynikające z art. 102 pkt 1 k.k.w. prawo skazanego do odpowiednich warunków higieny. Rozporządzenie mogło bowiem obejmować wyłącznie sprawy o charakterze organizacyjno-porządkowym, ale nie określenie, jakie warunki higieny Minister Sprawiedliwości uważa za odpowiednie. W konsekwencji § 32 ust. 4 zdanie pierwsze r.t.a. i § 30 ust. 3 zdanie pierwsze r.p.w. zostały wydane z przekroczeniem upoważnienia ustawowego zawartego w art. 249 § 1 k.k.w.

Jednocześnie zaskarżone przepisy nie gwarantują realizacji prawa do odpowiednich warunków higieny i w konsekwencji są niezgodne także z art. 102 pkt 1 k.k.w.

1.2. Rzecznik przypominał, że zgodnie z art. 92 ust. 1 Konstytucji rozporządzenie ma wykonywać ustawę, czyli konkretyzować jej przepisy, a nie uzupełniać ustawę w sposób samoistny, regulując kwestie pominięte przez ustawodawcę.

Tymczasem § 32 ust. 4 zdanie pierwsze r.t.a. i § 30 ust. 3 zdanie pierwsze r.p.w. określając częstotliwość kąpieli osadzonych *de facto* uzupełniają ustawę, bowiem kwestii odpowiednich warunków higieny nie regulują przepisy ustawowe. W związku z tym zaskarżone przepisy ustalają minimalny standard w zakresie utrzymania higieny osób pozbawionych wolności.

1.3. Rzecznik stwierdził, że celem zaskarżonych przepisów było ograniczenie wydatków ponoszonych przez zakłady karne i areszty śledcze w związku z organizacją ciepłej kąpeli w postaci kosztów wody i energii oraz innych wydatków związanych z organizacją kąpeli i dostosowaniem jednostek penitencjarnych pod względem logistycznym. Ponadto celem analizowanych przepisów było również umożliwienie jednostkom Służby Więziennej elastycznego dostosowania możliwości realizacji kąpeli do warunków panujących w placówce.

W ocenie Rzecznika wątpliwości budzi osiągnięcie pierwszego celu, bowiem osadzeni podgrzewają wodę do mycia w celach przy użyciu czajników i grzałek, co nie przynosi oszczędności w zakresie kosztów wody i energii, a nadto mycie przez polewanie się wodą prowadzi do dewastacji kącików sanitarnych i zalewania pomieszczeń usytuowanych niżej. Jednocześnie Rzecznik wskazał, odwołując się do wyciągu z odpawy kierownictwa Zakładu Karnego nr 1 w Strzelcach Opolskich, że wprowadzenie dodatkowej kąpeli skutkuje oszczędnościami.

1.4. Zdaniem Rzecznika zapewnienie osadzonemu kąpeli tylko raz w tygodniu nie może być traktowane jako w pełni humanitarne.

Rzecznik uznał, że mając na uwadze standardy międzynarodowe oraz ustawodawstwo innych państw, możliwość kąpeli raz w tygodniu jest niewystarczająca do utrzymania należytej higieny i nie może być uznana za traktowanie humanitarne, nawet jeżeli powyższa częstotliwość kąpeli zostanie odniesiona do przeciętnego poziomu życia w polskim społeczeństwie.

1.5. W ocenie Rzecznika z wizytacji przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji w aresztach śledczych i zakładach karnych wynika, że skazanym i tymczasowo aresztowanym umożliwia się dostęp tylko do jednej ciepłej kąpeli w tygodniu. Spośród wizytowanych w latach 2008-2013 jednostek penitencjarnych (135 wizytacji jednostek i 4 wizytacje oddziałów zewnętrznych na 156 istniejących w całym kraju) tylko w jednym zakładzie karnym kąpiel osadzonych mężczyzn odbywała się dwa razy w tygodniu.

Jednocześnie Rzecznik zwrócił uwagę, że pismem z 12 maja 2014 r. Zastępca Dyrektora Generalnego Służby Więziennej polecił dyrektorom okręgowym Służby Więziennej wprowadzenie drugiej kąpeli w tygodniu dla osadzonych. Niemniej z treści pisma wynika, że w kilkunastu jednostkach penitencjarnych brak jest technicznych możliwości wprowadzenia drugiej kąpeli dla osadzonych.

2. Minister Sprawiedliwości w piśmie z 12 września 2014 r. przedstawił stanowisko, w myśl którego § 32 ust. 4 zdanie pierwsze r.t.a. i § 30 ust. 3 zdanie pierwsze r.p.w. są zgodne z art. 4 § 1, art. 102 pkt 1 i art. 249 § 1 k.k.w. oraz art. 40 w związku z art. 41 ust. 4 i art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji.

2.1. Minister Sprawiedliwości zwrócił uwagę, że badanie zgodności zaskarżonych przepisów rozporządzeń z art. 92 ust. 1 Konstytucji jest ściśle związane z badaniem zgodności tych przepisów z art. 249 § 1 k.k.w. Z uwagi na to, że jednym z wymogów zawartych w art. 92 ust. 1 Konstytucji jest wykonanie przez rozporządzenie celu ustawy, ocena konstytucyjności zaskarżonych przepisów wymaga nie tylko ich analizy w kontekście art. 249 § 1 k.k.w., ale także w kontekście innych przepisów tej ustawy.

Minister Sprawiedliwości przyznał, że art. 102 pkt 1 k.k.w. różnicuje pojęcia odpowiednich warunków bytowych od warunków higieny. Niemniej nie upoważnia to do konstatacji, że zaskarżone przepisy rozporządzeń zostały wydane bez ustawowego

upoważnienia. W ocenie Ministra Sprawiedliwości warunki higieny stanowią, obok warunków lokalowych, wyżywienia i sanitarnych oraz odpowiedniej odzieży i obuwia, jedną z podstawowych składowych warunków bytowych. Świadczy o tym m.in. tytuł rozdziału, w którym zawarto zaskarżone, a także porównanie art. 249 § 1 k.k.w. z regulacjami zawartymi w art. 110 § 2 i art. 111 § 1 k.k.w. i kształt delegacji z art. 249 § 3 k.k.w., w ramach której ustawodawca zdekodował składowe warunków bytowych, zaliczając do nich m.in. środki higieny, które mają bezpośredni wpływ na odpowiedniość warunków higieny.

W konsekwencji delegacja z art. 249 § 1 k.k.w. obejmuje również upoważnienie do uregulowania, w ramach warunków bytowych, także warunków higieny.

2.2. Minister Sprawiedliwości nie zgodził się z Rzecznikiem, jakoby obecnie obowiązujący minimalny standard kąpiei osób pozbawionych wolności i tymczasowo aresztowanych był poniżający i sprzeczny z nakazem humanitarnego traktowania. Zwrócił przy tym uwagę, że z orzecznictwa sądów polskich i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wynika, że warunki sanitarne nie są samoistnie oceniane jako poniżające, ale stanowią zwykły czynnik wpływający na ogólną ocenę warunków bytowych.

Minister Sprawiedliwości stwierdził, że nie można przyjąć, iż zagwarantowana osobom pozbawionym wolności lub tymczasowo aresztowanym co najmniej jedna kąpiel w tygodniu narusza ich zdrowie lub dobrostan. Jednocześnie zauważył, że cele wyposażone są w kąski sanitarne, w związku z czym pozbawieni wolności mają zapewniony nieskrępowany dostęp do bieżącej wody i mogą również w celi, w ograniczonym zakresie, zadbać o higienę osobistą. Dodatkowo zaskarżone przepisy nie określają częstotliwości kąpiei w sposób zamknięty i definitywny, ale jedynie ustanawiają minimalny standard, od którego nie można odstąpić na niekorzyść pozbawionego wolności i tymczasowo aresztowanego. Natomiast w gestii administracji poszczególnych jednostek penitencjarnych jest, czy z uwagi na możliwości techniczne i finansowe są one w stanie ten standard podnieść.

2.3. Minister Sprawiedliwości nie zgodził się z Rzecznikiem, że częstotliwość kąpiei, jaka jest realizowana w zakładach karnych, wymaga zmiany. W aktualnym stanie technicznym oraz organizacyjno-finansowym jednostek penitencjarnych jest to nadzwyczaj utrudnione z uwagi na konieczność uruchomienia ewentualnego programu inwestycyjnego oraz zapewnienia znaczących nakładów finansowych.

Minister Sprawiedliwości podkreślił, że chociaż Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu zwrócił uwagę na zbyt małą częstotliwość kąpiei w Polsce, to jednak nie określił żadnej minimalnej liczby kąpiei, zalecając jedynie zwiększenie ich częstotliwości.

3. Prokurator Generalny w piśmie z 27 października 2014 r. przedstawił stanowisko, że § 32 ust. 4 zdanie pierwsze r.t.a. i § 30 ust. 3 zdanie pierwsze r.p.w. są niezgodne z art. 249 § 1 k.k.w., a przez to również z art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji. W pozostałej części postępowanie podlega umorzeniu na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643, ze zm.) wobec zbędności wyrokowania.

3.1. Prokurator Generalny stwierdził, że art. 249 § 1 k.k.w. nie zawiera upoważnienia do wydania przez Ministra Sprawiedliwości przepisów regulujących warunki higieny. Upoważnienie ustawowe dotyczy bowiem jedynie warunków opieki zdrowotnej i bytowej w zakładach karnych i aresztach śledczych, w których nie mieszczą

się warunki higieny. O autonomiczności pojęć warunki higieny i warunki bytowe świadczy chociażby treść art. 102 pkt 1 k.k.w., w którym ustawodawca dokonuje ich wyraźnego rozróżnienia.

W ocenie Prokuratora Generalnego do odmiennego wniosku nie prowadzi treść art. 110 § 2 k.k.w., bowiem przepis ten odnosi się do wyposażenia cel w odpowiedni sprzęt, który zapewnia właściwe warunki higieny, a nie do samych zasad higieny. Ponadto nawet gdyby przyjąć, że ustawodawca upoważnił Ministra Sprawiedliwości do wydania rozporządzenia normującego warunki korzystania z ciepłej kąpieli w aresztach śledczych i zakładach karnych, to właściwym aktem prawnym powinno być rozporządzenie wydane na podstawie art. 249 § 3 k.k.w., a nie art. 249 § 1 k.k.w.

W konsekwencji zaskarżone przepisy są niezgodne z art. 249 § 1 k.k.w., a przez to również z art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji.

3.2. W ocenie Prokuratora Generalnego trudno się zgodzić z Rzecznikiem, że zaskarżone przepisy naruszają zasadę humanitarnego traktowania, ustanawiają one bowiem jedynie minimalny standard częstotliwości kąpieli, od którego nie można odstąpić na niekorzyść osoby pozbawionej wolności, natomiast nie zamykają możliwości podnoszenia standardów przez administrację zakładów karnych i aresztów śledczych, w zależności od możliwości technicznych i finansowych. Niemniej rozważania w powyższym zakresie są zbędne, bowiem z orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego wynika, że w razie stwierdzenia niezgodności zakwestionowanego przepisu z jednym ze wskazanych wzorców kontroli można zaniechać jego dalszej oceny merytorycznej.

4. Pismem z 16 grudnia 2014 r. Dyrektor Generalny Służby Więziennej przedstawił szczegółową informację dotyczącą częstotliwości korzystania przez osoby pozbawione wolności z ciepłej kąpieli w poszczególnych aresztach śledczych i zakładach karnych.

Z przedstawionych przez Dyrektora informacji wynika, że na dzień 1 stycznia 2015 r. w 6 jednostkach penitencjarnych zapewnia się osobom pozbawionym wolności dostęp do ciepłej kąpieli tylko raz w tygodniu, w 155 jednostkach – dwa razy w tygodniu, zaś w pozostałych 4 jednostkach – odpowiednio trzy, cztery, pięć i sześć razy w tygodniu.

II

Na rozprawie 31 marca 2015 r. uczestnicy postępowania podtrzymali stanowiska zajęte na piśmie i udzielili Trybunałowi dalszych wyjaśnień.

III

Trybunał Konstytucyjny zważył, co następuje:

1. Przedmiot wniosku.

1.1. Rzecznik Praw Obywatelskich (dalej: Rzecznik lub RPO) wystąpił 3 lipca 2014 r. z wnioskiem o stwierdzenie niezgodności § 32 ust. 4 zdanie pierwsze rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania (Dz. U. Nr 152, poz. 1494; dalej: r.t.a.) oraz § 30 ust. 3 zdanie pierwsze rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz. U. Nr 152, poz. 1493; dalej:

r.p.w.) z art. 4 § 1, art. 102 pkt 1 i art. 249 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557, ze zm.; dalej: k.k.w. lub kodeks karny wykonawczy) oraz art. 40 w związku z art. 41 ust. 4 i art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji.

1.2. Zgodnie z § 32 ust. 4 r.t.a. „[t]ymczasowo aresztowany korzysta co najmniej raz w tygodniu z ciepłej kąpieli. Tymczasowo aresztowany zatrudniony przy pracach brudzących korzysta z odpowiednio częstszych kąpiei. Kąpiel tymczasowo aresztowanego chorego odbywa się według wskazań lekarza”. Przedmiotem kontroli Rzecznik uczynił jedynie pierwsze zdanie powyższego przepisu, a zatem normę prawną wskazującą, że tymczasowo aresztowany korzysta co najmniej raz w tygodniu z ciepłej kąpieli.

Zgodnie z § 30 ust. 3 r.p.w. „[s]kazany korzysta co najmniej raz w tygodniu z ciepłej kąpieli. Skazany zatrudniony przy pracach brudzących korzysta z odpowiednio częstszych kąpiei. Kąpiel skazanego chorego odbywa się według wskazań lekarza”. Również w tym wypadku Rzecznik uczynił przedmiotem kontroli jedynie pierwsze zdanie powyższego przepisu, a zatem normę prawną wskazującą, że skazany korzysta co najmniej raz w tygodniu z ciepłej kąpieli.

1.3. § 30 ust. 3 r.p.w. i § 32 ust. 4 r.t.a. w zaskarżonej części statuują zasadę, że skazany lub tymczasowo aresztowany korzysta co najmniej raz w tygodniu z ciepłej kąpieli. Trybunał stwierdził, że na powyższą zasadę składają się dwa elementy.

Po pierwsze, użycie przez ustawodawcę czasownika „korzysta” wskazuje, że skazany i tymczasowo aresztowany mają obowiązek, a nie jedynie możliwość, skorzystania z ciepłej kąpieli zgodnie z częstotliwością wskazaną w zaskarżonych przepisach. Powyższe rozwiązanie z jednej strony ma zapewniać poszanowanie prawa tymczasowo aresztowanego i skazanego do zachowania odpowiedniej higieny osobistej, umożliwiając mu w odpowiednich przedziałach czasowych skorzystanie z ciepłej kąpieli. Z drugiej strony jest to instrument służący realizacji obowiązku tymczasowo aresztowanego i skazanego wynikającego z art. 116 § 1 pkt 2 k.k.w., zgodnie z którym mają oni obowiązek – w ramach przestrzegania przepisów określających zasady i tryb wykonywania kary – przestrzegania higieny osobistej i czystości pomieszczeń, w których przebywają. Obowiązek korzystania z ciepłej kąpieli w odpowiednich przedziałach czasowych ma zapewnić, że skazany lub tymczasowo aresztowany właściwie będą przestrzegać higieny osobistej.

Po drugie, użycie przez ustawodawcę sformułowania „co najmniej raz w tygodniu” wskazuje, że realizacja obowiązku skorzystania przez skazanego lub tymczasowo aresztowanego z ciepłej kąpieli musi nastąpić minimum raz w tygodniu. Niemniej mogą mieć oni zagwarantowaną możliwość korzystania z ciepłej kąpieli z większą częstotliwością, o czym świadczy zwrot „co najmniej”. W każdym jednak wypadku skazany lub tymczasowo aresztowany muszą mieć zapewnioną możliwość korzystania z ciepłej kąpieli raz w tygodniu, co nie wyklucza stosowania większej częstotliwości kąpiei.

2. Problem konstytucyjny.

Problem konstytucyjny przedstawiony we wniosku Rzecznika sprowadza się do dwóch zagadnień. Po pierwsze, czy określenie przez Ministra Sprawiedliwości w § 30 ust. 3 r.p.w. i § 32 ust. 4 r.t.a. zasady, że skazany lub tymczasowo aresztowany korzysta co najmniej raz w tygodniu z ciepłej kąpieli, mieści się w zakresie upoważnienia do wydania stosownych rozporządzeń i tym samym czy zaskarżone przepisy są zgodne z art. 249 § 1 k.k.w., a także art. 92 ust. 1 Konstytucji. Po drugie, czy zasada, w myśl której skazany lub tymczasowo aresztowany korzysta co najmniej raz w tygodniu z ciepłej kąpieli, stanowi

naruszenie zakazu niehumanitarnego, poniżającego lub niehumanitarnego traktowania (art. 40 w związku z art. 41 ust. 4 Konstytucji oraz art. 4 § 1 k.k.w.) oraz prawa skazanego do odpowiednich warunków higieny (art. 102 pkt 1 k.k.w.).

3. Wzorce kontroli.

3.1. Rzecznik jako wzorce kontroli wskazał dwie grupy przepisów, związane z dwoma zarzutami skierowanymi przeciwko zaskarżonym przepisom.

Po pierwsze, Rzecznik stwierdził, że § 30 ust. 3 zdanie pierwsze r.p.w. i § 32 ust. 4 zdanie pierwsze r.t.a. zostały wydane przez Ministra Sprawiedliwości z przekroczeniem upoważnienia ustawowego i w tym zakresie jako wzorce kontroli przywołał art. 249 § 1 k.k.w. oraz art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji.

Po drugie, Rzecznik uznał, że zaskarżone przepisy nie zapewniają odpowiednich warunków higieny skazanym i tymczasowo aresztowanym, prowadząc do niehumanitarnego ich traktowania, i w tym zakresie jako wzorce kontroli wskazał art. 4 § 1 i art. 102 pkt 1 k.k.w. oraz art. 40 w związku z art. 41 ust. 4 Konstytucji.

3.2. § 30 ust. 3 r.p.w. i § 32 ust. 4 r.t.a. zostały wydane przez Ministra Sprawiedliwości na podstawie upoważnienia ustawowego zawartego w art. 249 § 1 k.k.w. Zgodnie z tym przepisem „Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, regulamin organizacyjno-porządkowy wykonywania kary pozbawienia wolności i regulamin organizacyjno-porządkowy wykonywania tymczasowego aresztowania, uwzględniając w szczególności organizację przyjęć do zakładów karnych i aresztów śledczych i zasady rozmieszczania osadzonych w celach mieszkalnych, porządek wewnętrzny zakładów karnych i aresztów śledczych, organizację przyjmowania korespondencji i zasady widzeń w zakładach karnych i aresztach śledczych, warunki opieki zdrowotnej i bytowej w zakładach karnych i aresztach śledczych, a także zagadnienia związane z przygotowaniem skazanych i tymczasowo aresztowanych do ich zwolnienia z zakładu karnego i aresztu śledczego”.

3.3. Art. 92 ust. 1 Konstytucji określa wymagania jakie muszą spełniać upoważnienia ustawowe do wydania rozporządzeń, jak i samo rozporządzenie. Przepis ten był już wielokrotnie przedmiotem wypowiedzi Trybunału Konstytucyjnego.

Z ugruntowanego orzecznictwa konstytucyjnego wynika, że upoważnienie do wydania rozporządzenia ma być zawarte w ustawie i w celu jej wykonania. Ma mieć charakter szczegółowy pod względem podmiotowym, czyli określać organ właściwy do wydania rozporządzenia, przedmiotowym, czyli określać zakres spraw przekazanych do uregulowania w drodze rozporządzenia, oraz treściowym, zawierając wytyczne dotyczące treści aktu rozporządzenia (por. wyroki TK z: 29 maja 2002 r., sygn. P 1/01, OTK ZU nr 3/A/2002, poz. 36; 26 kwietnia 2004 r., sygn. K 50/02, OTK ZU nr 4/A/2004, poz. 32; 11 lutego 2010 r., sygn. K 15/09, OTK ZU nr 2/A/2010, poz. 11; 3 kwietnia 2012 r., sygn. K 12/11, OTK ZU nr 4/A/2012, poz. 37; 8 stycznia 2013 r., sygn. K 38/12, OTK ZU nr 1/A/2013, poz. 1; 24 września 2013 r., sygn. K 35/12, OTK ZU nr 7/A/2013, poz. 94; 8 maja 2014 r., sygn. U 9/13, OTK ZU nr 5/A/2014, poz. 51 i 22 maja 2014 r., sygn. U 10/13, OTK ZU nr 5/A/2014, poz. 55).

3.3.1. Konstrukcja rozporządzenia jako aktu wykonawczego do ustawy jest zdeterminowana trzema podstawowymi warunkami. Po pierwsze, rozporządzenie musi być wydane na podstawie wyraźnego i szczegółowego upoważnienia ustawy w zakresie określonym w upoważnieniu. Po drugie, przedmiot rozporządzenia i treść normowanych w nim stosunków musi się mieścić w granicach udzielonego przez ustawodawcę

upoważnienia do wydania tego aktu i w celu wykonania ustawy. Po trzecie, treść rozporządzenia nie może być sprzeczna z normami Konstytucji oraz z ustawą, na podstawie której zostało wydane, a także z wszystkimi obowiązującymi ustawami, które w sposób bezpośredni lub pośredni regulują materie będące przedmiotem rozporządzenia (por. wyroki TK z: 26 lipca 2004 r., sygn. U 16/02, OTK ZU nr 7/A/2004, poz. 70; 16 stycznia 2007 r., sygn. U 5/06, OTK ZU nr 1/A/2007, poz. 3; 16 lutego 2010 r., sygn. P 16/09, OTK ZU nr 2/A/2010, poz. 12; 8 maja 2014 r., sygn. U 9/13 i 22 maja 2014 r., sygn. U 10/13).

3.3.2. Przepis ustanawiający upoważnienie musi być interpretowany dosłownie, z zachowaniem reguł wykładni literalnej. Nie jest dopuszczalne stosowanie wykładni rozszerzającej lub celowościowej. Organ upoważniony do wydania rozporządzenia nie może uzupełniać normy prawnej zawartej w przepisach ustawy, nawet jeśli upoważnienie ocenia jako niekompletne lub jest przekonany o celowości czy racjonalności zamieszczenia w akcie wykonawczym określonych rozwiązań (por. wyroki TK z: 26 lipca 2004 r., sygn. U 16/02 i 27 maja 2014 r., sygn. P 51/13, OTK ZU nr 5/A/2014, poz. 57).

3.3.3. Trybunał Konstytucyjny zwracał uwagę, że „wykonawczy charakter rozporządzenia determinuje treść upoważnienia do jego wydania. Musi być ono sformułowane w taki sposób, aby odsyłało do unormowania tylko takich spraw, które są przedmiotem ustawy i które służą realizacji tych samych celów, jakie znajdują wyraz w przepisach ustawy. Dlatego przepisy ustawy upoważniającej, a w szczególności przepis upoważniający, powinny wyznaczać co najmniej w sposób ogólny, lecz jednocześnie dostatecznie wyraźny, kierunek unormowań, które mają nastąpić w drodze rozporządzenia. Nie można bowiem wykonywać w drodze rozporządzenia tego, co nie zostało uregulowane w ustawie” (wyrok TK z 31 marca 2009 r., sygn. K 28/08, OTK ZU nr 3/A/2009, poz. 28). Cel ustawy musi być określony w oparciu o analizę przyjętych w ustawie rozwiązań. Nie może więc być rekonstruowany samoistnie, arbitralnie i w oderwaniu od konstrukcji aktu zawierającego upoważnienie. W razie wątpliwości interpretacyjnych podstawowe znaczenie ma odpowiedź na pytanie, jakie są niezbędne środki i instrumenty prawne do urzeczywistnienia celów zakładanych przez ustawodawcę. Jednocześnie brak stanowiska ustawodawcy w jakiejś sprawie powinien być interpretowany jako nieudzielenie w danym zakresie kompetencji normodawczej. Upoważnienie nie może bowiem opierać się na domniemaniu objęcia swym zakresem materii w nim niewymienionych (por. wyroki TK z: 16 stycznia 2007 r., sygn. U 5/06 i 7 kwietnia 2009 r., sygn. P 53/08, OTK ZU nr 4/A/2009, poz. 45).

3.3.4. Upoważnienie ustawowe do wydania rozporządzenia musi zawierać wytyczne dotyczące treści aktu, a zatem wskazówki dotyczące materialnego kształtu regulacji, która ma być zawarta w rozporządzeniu. W ustawie należy zawrzeć treść dyrektywną, której wykonaniu przepisy rozporządzenia mają służyć, a upoważnienie powinno być na tyle szczegółowe, aby czytelny był zamiar ustawodawcy. Jednocześnie jeżeli ustawa upoważniania do unormowania kilku odrębnych materii, nawet jeżeli są one ściśle związane ze sobą, to musi ustanawiać wytyczne odrębnie dla każdej ze spraw przekazanych do uregulowania w drodze rozporządzenia (por. wyroki TK z: 26 kwietnia 2004 r., sygn. K 50/02; 7 kwietnia 2009 r., sygn. P 53/08 i 16 lipca 2009 r., sygn. K 36/08, OTK ZU nr 7/A/2009, poz. 111).

Wytyczne nie muszą być zamieszczone w przepisie zawierającym upoważnienie ustawowe. Z zasady jednolitości ustawy jako aktu normatywnego wynika, że możliwe jest ich umieszczenie w innych przepisach ustawy, o ile możliwe jest precyzyjne zrekonstruowanie treści tych wytycznych. Wytyczne należy bowiem postrzegać nie w kategoriach pojedynczego przepisu, lecz normy prawnej, budowanej na podstawie jednego przepisu lub większej liczby przepisów, których treść zezwala lub nakazuje wydać dany

akt wykonawczy. Jeżeli jednak rekonstrukcja wytycznych w oparciu o różne przepisy tej samej ustawy nie jest możliwa, to przepis zawierający upoważnienie będzie musiał zostać uznany za niekonstytucyjny (por. wyroki TK z: 29 maja 2002 r., sygn. P 1/01; 26 kwietnia 2004 r., sygn. K 50/02; 31 marca 2009 r., sygn. K 28/08; 7 kwietnia 2009 r., sygn. P 53/08; 23 listopada 2010 r., sygn. P 23/10, OTK ZU nr 9/A/2010, poz. 107 i 27 marca 2013 r., sygn. K 27/12, OTK ZU nr 3/A/2013, poz. 29). Niemniej dopuszczalność rekonstrukcji wytycznych dotyczących treści rozporządzenia z innych przepisów ustawowych niż samo upoważnienie ustawowe ma ograniczone zastosowanie. Musi bowiem zaistnieć minimum, jakiego należy oczekiwać od przepisów upoważniających (por. wyrok TK z 26 kwietnia 2004 r., sygn. K 50/02).

3.3.5. Kontrola wytycznych przez Trybunał ogranicza się jedynie do ustalenia dwóch kwestii. Po pierwsze, czy w ustawie w ogóle zawarto wytyczne. Po drugie, czy sposób zredagowania wytycznych jest adekwatny do specyfiki regulowanych materii i pozostaje w zgodzie z zasadami wyłączności ustawy i nakazami, by określona materia była regulowana w całości w ustawie. Im bardziej regulacja ustawowa dotyczy kwestii podstawowych dla pozycji jednostki (podmiotów podobnych), tym pełniejsza musi być ta regulacja, mniej materii pozostaje dla odesłań do aktów wykonawczych, zaś wytyczne muszą mieć charakter bardziej szczegółowy. Oznacza to, że minimum treściowe wytycznych nie ma charakteru stałego, a określane jest *ad casum*, stosownie do regulowanej materii i jej związku z sytuacją obywatela (por. wyroki TK z: 29 maja 2002 r., sygn. P 1/01; 26 kwietnia 2004 r., sygn. K 50/02; 31 marca 2009 r., sygn. K 28/08; 11 lutego 2010 r., sygn. K 15/09; 27 marca 2013 r., sygn. K 27/12 i 22 maja 2014 r., sygn. U 10/13).

3.3.6. Trybunał zwraca uwagę, że badanie zgodności zaskarżonych przez Rzecznika w niniejszej sprawie przepisów rozporządzeń z wymogami wynikającymi z art. 92 ust. 1 Konstytucji jest ściśle związane z badaniem zgodności tych przepisów z art. 249 § 1 k.k.w. W przypadku bowiem kontroli konstytucyjnej zaskarżonych przepisów rozporządzenia konieczna jest również analiza przepisów ustawowych, stanowiących upoważnienie do wydania rozporządzenia (por. wyrok TK z 10 marca 2010 r., sygn. U 5/07, OTK ZU nr 3/A/2010, poz. 20).

3.4. Stosownie do art. 40 Konstytucji, „[n]ikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych”. Uzupełnieniem tej normy jest art. 41 ust. 4 Konstytucji, zgodnie z którym „[k]ażdy pozbawiony wolności powinien być traktowany w sposób humanitarny”.

Ustrojodawca w art. 40 Konstytucji wskazał katalog ludzkich zachowań, których podejmowanie z mocy samej Konstytucji jest nielegalne, z uwagi na ich wymierzenie przeciwko naturze człowieka i godności ludzkiej. Art. 40 Konstytucji stanowi bowiem konsekwencję obowiązywania zasady ochrony godności człowieka określonej w art. 30 Konstytucji.

Wyrażony w art. 41 ust. 4 Konstytucji wymóg humanitarnego traktowania osób pozbawionych wolności również jest konsekwencją ochrony godności człowieka wyrażonej w art. 30 Konstytucji. Obejmuje on więcej, niż tylko niestosowanie tortur, kar cielesnych oraz okrutnego, niehumanicznego i poniżającego traktowania. „Traktowanie humanitarne musi uwzględniać minimalne potrzeby każdego człowieka, z uwzględnieniem przeciętnego poziomu życia w danym społeczeństwie, i wymaga od władzy publicznej pozytywnych działań w celu zaspokojenia tych potrzeb” (wyrok TK z 26 maja 2008 r., sygn. SK 25/07, OTK ZU nr 4/A/2008, poz. 62; por. także wyrok TK z 20 listopada 2012 r., sygn. SK 3/12, OTK ZU nr 10/A/2012, poz. 123). W tym kontekście w nauce prawa

konstytucyjnego wskazuje się, że wykładnia Konstytucji nie powinna abstrahować od realiów społecznych, m.in. warunków życia w gospodarstwach domowych, a także aprobowanych w społeczeństwie miar sprawiedliwości (por. L. Bosek, *Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 maja 2008 r., sygn. SK 25/07*, „Przegląd Sejmowy” nr 6/2008, s. 249).

Z uwagi na to, że godność człowieka ma charakter nienaruszalny, Trybunał zwracał już uwagę, że „prawo do traktowania humanitarnego, o którym mowa w art. 40 i art. 41 ust. 4 Konstytucji, jako jedno z niewielu praw obywatelskich ma charakter absolutny i nie może być w żadnych warunkach ograniczone. Z tego też względu wzorce kontroli wyrażone w art. 40 i art. 41 ust. 4 Konstytucji nie mogą być łączone z wzorcem art. 31 ust. 3 Konstytucji, który określa warunki i granice ograniczania konstytucyjnych praw i wolności” (wyrok TK z 26 maja 2008 r., sygn. SK 25/07).

3.5. Wskazany przez Rzecznika jako wzorzec kontroli art. 4 § 1 k.k.w. ma treść: „Kary, środki karne, zabezpieczające i zapobiegawcze wykonuje się w sposób humanitarny, z poszanowaniem godności ludzkiej skazanego. Zakazuje się stosowania tortur lub niehumanitarnego albo poniżającego traktowania i karania skazanego”. Trybunał Konstytucyjny zwrócił uwagę, że treść powyższego przepisu stanowi powtórzenie na poziomie ustawowym zakazów i nakazów zawartych w art. 40 i art. 41 ust. 4 Konstytucji.

3.6. Jako ostatni wzorzec kontroli Rzecznik wskazał art. 102 pkt 1 k.k.w., stosownie do którego skazany ma prawo do „odpowiedniego ze względu na zachowanie zdrowia wyżywienia, odzieży, warunków bytowych, pomieszczeń oraz świadczeń zdrowotnych i odpowiednich warunków higieny”. Z treści wniosku wynika jednak, że Rzecznik wzorcem kontroli czyni ten fragment powyższego przepisu, który statuuje prawo skazanego do odpowiednich warunków higieny. Zapewnienie odpowiednich warunków higieny jest z kolei jednym z elementów pozwalających na właściwe poszanowanie godności człowieka podczas pozbawienia wolności.

4. Analiza zgodności § 30 ust. 3 zdanie pierwsze r.p.w. i § 32 ust. 4 zdanie pierwsze r.t.a. z art. 249 § 1 k.k.w. i art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji.

4.1. W ocenie Rzecznika § 30 ust. 3 zdanie pierwsze r.p.w. i § 32 ust. 4 zdanie pierwsze r.t.a. zostały wydane z przekroczeniem upoważnienia ustawowego zawartego w art. 249 § 1 k.k.w. Powyższy przepis zawiera bowiem delegację dla Ministra Sprawiedliwości do określenia w drodze rozporządzenia regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności i regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania, przy uwzględnieniu w szczególności warunków opieki zdrowotnej i bytowej w zakładach karnych i aresztach śledczych.

Ustawodawca w art. 102 pkt 1 k.k.w., określając prawa skazanego, wprowadził odrębne pojęcia warunków bytowych i warunków higieny. W pojęciu warunków bytowych mieszczą się regulacje dotyczące wyposażenia cel i innych pomieszczeń zakładów karnych i aresztów śledczych m.in. w urządzenia kąpielowe i sanitarne. Z kolei sama ciepła kąpiel jako czynność higieniczna mieści się w pojęciu warunków higieny. Upoważnienie zawarte w art. 249 § 1 k.k.w. odnosi się wyłącznie do warunków bytowych i nie określa wytycznych dotyczących warunków higieny, w związku z czym nie zawierało umocowania dla Ministra Sprawiedliwości do określenia częstotliwości kąpieli. W konsekwencji, zdaniem Rzecznika, § 30 ust. 3 zdanie pierwsze r.p.w. i § 32 ust. 4 zdanie pierwsze r.t.a. zostały wydane z przekroczeniem upoważnienia ustawowego zawartego w

art. 249 § 1 k.k.w., a tym samym są również niezgodne z art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji.

4.2. § 30 ust. 3 r.p.w. i § 32 ust. 4 r.t.a. zostały wydane przez Ministra Sprawiedliwości na podstawie upoważnienia ustawowego zawartego w art. 249 § 1 k.k.w. Zgodnie z tym przepisem Minister Sprawiedliwości określa, w drodze rozporządzenia, regulamin organizacyjno-porządkowy wykonywania kary pozbawienia wolności i regulamin organizacyjno-porządkowy wykonywania tymczasowego aresztowania, uwzględniając w szczególności warunki opieki zdrowotnej i bytowej w zakładach karnych i aresztach śledczych.

4.3. W ocenie Trybunału Konstytucyjnego zarzuty formułowane przez Rzecznika wymagają rozważenia dwóch kwestii. Po pierwsze, czy uregulowanie w rozporządzeniach częstotliwości ciepłych kąpeli osób pozbawionych wolności mieści się w zakresie przedmiotowym upoważnienia, który został określony jako regulamin organizacyjno-porządkowy wykonywania kary pozbawienia wolności oraz regulamin organizacyjno-porządkowy wykonywania tymczasowego aresztowania. Po drugie, jeżeli częstotliwość ciepłych kąpeli można uznać za element przedmiotowy regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności oraz regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania, czy upoważnienie ustawowe zawiera wytyczne co do sposobu określenia częstotliwości ciepłych kąpeli.

4.4. W ocenie Trybunału Konstytucyjnego regulaminy organizacyjno-porządkowe wykonywania kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania winny określać kwestie związane z zachowaniem odpowiedniego porządku na terenie zakładów karnych i aresztów śledczych oraz organizację (reglamentację) pobytu skazanych i tymczasowo aresztowanych, w sposób umożliwiający poszanowanie ich praw oraz realizację ciążących na nich obowiązków. Uregulowanie powyższych kwestii organizacyjno-porządkowych, w szczególności ze względu na liczbę osób pozbawionych wolności oraz wymogi związane z zapewnieniem bezpieczeństwa zarówno innym pozbawionym wolności, jak i personelowi pracującemu w zakładach karnych i aresztach śledczych, istotne jest zwłaszcza w tych obszarach, w których osoby pozbawione wolności mają uprawnienie lub obowiązek korzystania z pomieszczeń poza zamieszkiwaną celą. Ze względu na to, że w zdecydowanej większości zakładów karnych i aresztów śledczych w Polsce urządzenia prysznicowe ulokowane są poza celami mieszkalnymi, określenie częstotliwości dostępu do tych pomieszczeń dla osób pozbawionych wolności, ze względu na konieczność organizacji procesu dostępu do tych pomieszczeń z logistycznego punktu widzenia, przy zapewnieniu bezpieczeństwa innym osobom i poszanowania prawa do prywatności podczas korzystania z kąpeli, mieści się w zakresie spraw organizacyjno-porządkowych.

W związku z powyższym Trybunał uznał, że określenie częstotliwości korzystania z ciepłej kąpeli mieści się w zakresie przedmiotowym regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności oraz regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania.

4.5. Główny zarzut Rzecznika względem treści § 30 ust. 3 zdanie pierwsze r.p.w. i § 32 ust. 4 zdanie pierwsze r.t.a. opiera się na stwierdzeniu, że wytyczne dotyczące treści rozporządzenia, a tym samym treści obydwu regulaminów, nie wskazywały na wolę ustawodawcy przekazania do uregulowania w treści regulaminów częstotliwości ciepłej kąpeli. Tym samym Minister Sprawiedliwości, w ocenie Rzecznika, ustalając obowiązek skazanych lub tymczasowo aresztowanych korzystania z ciepłej kąpeli co najmniej raz w

tygodniu wykroczył poza zakres upoważnienia ustawowego do wydania rozporządzenia.

Trybunał zwrócił uwagę, że stosownie do art. 249 § 1 k.k.w. Minister Sprawiedliwości określając regulaminy organizacyjno-porządkowe winien uwzględnić w szczególności warunki opieki zdrowotnej i bytowej w zakładach karnych i aresztach śledczych. Jednocześnie art. 102 pkt 1 k.k.w. wyraźnie odróżnia warunki bytowe od warunków higieny, które nie zostały wymienione przez ustawodawcę wprost w treści art. 249 § 1 k.k.w. Niemniej nie oznacza to automatycznie, że § 30 ust. 3 zdanie pierwsze r.p.w. i § 32 ust. 4 zdanie pierwsze r.t.a. zostały wydane z przekroczeniem upoważnienia ustawowego.

4.5.1. Trybunał zauważył, że ustawodawca – określając w art. 249 § 1 k.k.w. wytyczne dotyczące rozporządzeń – posłużył się zwrotem „w szczególności”, a zatem nie wskazał zamkniętego katalogu wytycznych dotyczących treści regulaminów. Trybunał przypomina, że sposób ujęcia wytycznych, zakres ich szczegółowości i zawarte w nich treści są w zasadzie sprawą uznania ustawodawcy. Powinny one jednak wskazywać najważniejsze kierunki określonej przez ustawodawcę przedmiotowej treści rozporządzenia. W związku z tym sama okoliczność pominięcia przez ustawodawcę w wytycznych w art. 249 § 1 k.k.w. konieczności uwzględnienia warunków higieny nie oznacza, że określenie tych warunków nie mieści się w zakresie przedmiotowym regulaminów organizacyjno-porządkowych wykonywania kary pozbawienia wolności lub tymczasowego aresztowania.

4.5.2. Warunki bytowe są ściśle związane z warunkami higieny, czemu wyraz dał choćby sam ustawodawca w treści art. 102 pkt 1 k.k.w. Ze względu na to, że w zdecydowanej większości zakładów karnych i aresztów śledczych urządzenia prysznicowe umieszczone są poza celami mieszkalnymi, częstotliwość korzystania z kąpeli, stanowiąca warunki higieny, jest ściśle uzależniona od sposobu organizacji warunków bytowych, w tym m.in. dostępu osób pozbawionych wolności do innych niż cele mieszkalne pomieszczeń na terenie zakładu karnego lub aresztu śledczego. Dodatkowo warto zwrócić uwagę, że w literaturze prawa skazanego klasyfikowane są w pięć kategorii, zaś odpowiednie warunki bytowe i warunki higieny zaliczane są do tej samej zbiorczej kategorii praw dotyczących warunków bytowych (por. K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2014, teza 4 do art. 102).

4.5.3. Trybunał stoi na stanowisku, że wytyczne nie muszą być zamieszczone bezpośrednio w przepisie zawierającym upoważnienie ustawowe. Z zasady jednolitości ustawy wynika, że możliwe jest ich umieszczenie w innych przepisach ustawy, o ile możliwe jest precyzyjne zrekonstruowanie treści tych wytycznych. Należy zwrócić tym samym uwagę, że regulaminy organizacyjno-porządkowe powinny być określone przez Ministra Sprawiedliwości w taki sposób, aby nie tylko odpowiadały wytycznym *expressis verbis* wskazanym w art. 249 § 1 k.k.w., ale także innym wytycznym, możliwym do zrekonstruowania w oparciu o inne przepisy kodeksu karnego wykonawczego.

W ocenie Trybunału regulamin organizacyjno-porządkowy, reglamentujący sposób wykonywania kary pozbawienia wolności lub tymczasowego aresztowania na terenie aresztu śledczego lub zakładu karnego, powinien być określony w taki sposób, aby umożliwiał z jednej strony realizację przez osoby pozbawione wolności nałożonych na nie obowiązków, a z drugiej korzystanie z przysługujących im uprawnień. W związku z tym przepisy ustawowe, określające treść praw i obowiązków osób pozbawionych wolności, współtworzą wytyczne w zakresie treści regulaminów organizacyjno-porządkowych wykonywania kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania.

Trybunał stwierdził, że elementem wytycznych dotyczących powyższych regulaminów są także przepisy art. 102 pkt 1 oraz art. 116 § 1 pkt 2 k.k.w. Pierwszy z nich przyznaje skazanemu prawo do odpowiednich warunków higieny, drugi z kolei nakłada na

skazanego obowiązek przestrzegania higieny osobistej. Określenie w § 30 ust. 3 zdanie pierwsze r.p.w. i § 32 ust. 4 zdanie pierwsze r.t.a. obowiązku ciepłej kąpeli co najmniej raz w tygodniu stanowi rozwiązanie organizacyjne, pozwalające na realizację przez analizowane rozporządzenia celu ustawy, jakim jest zapewnienie skazanemu (tymczasowo aresztowanemu) prawa, ale i obowiązku przestrzegania higieny osobistej w toku wykonywania kary pozbawienia wolności lub środka zapobiegawczego.

4.6. W związku z powyższym Trybunał Konstytucyjny uznał, że § 30 ust. 3 zdanie pierwsze r.p.w. i § 32 ust. 4 zdanie pierwsze r.t.a. są zgodne z art. 249 § 1 k.k.w. i art. 92 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji.

5. Analiza zgodności § 30 ust. 3 zdanie pierwsze r.p.w. i § 32 ust. 4 zdanie pierwsze r.t.a. z art. 4 § 1 i art. 102 pkt 1 k.k.w. oraz art. 40 w związku z art. 41 ust. 4 Konstytucji.

5.1. Zdaniem Rzecznika, zapewnienie osadzonym kąpeli tylko raz w tygodniu nie może być traktowane jako w pełni humanitarne. Częstotliwość taka jest niewystarczająca do utrzymania należytej higieny przez osoby pozbawione wolności i nie może być uznana za traktowanie humanitarne, nawet jeżeli zostanie ona odniesiona do przeciętnego poziomu życia w polskim społeczeństwie.

5.2. Trybunał zwrócił uwagę na standard międzynarodowy w zakresie zapewnienia osobom pozbawionym wolności odpowiednich warunków higieny, szczególnie w zakresie dostępu do ciepłej kąpeli.

5.2.1. W opracowanym przez Organizację Narodów Zjednoczonych Standardzie Minimalnych Reguł Traktowania Więźniów wskazano, że każdy więzień powinien mieć możliwość skorzystania z kąpeli, w temperaturze odpowiedniej do klimatu, tak często, jak to jest konieczne dla zachowania ogólnej higieny, ale co najmniej raz w tygodniu w klimacie umiarkowanym (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners adopted by the First United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, held at Geneva in 1955, and approved by the Economic and Social Council by its resolutions 663 C (XXIV) of 31 July 1957 and 2076 (LXII) of 13 May 1977, pkt 13). W raportach z wizytacji Podkomitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Okrutnemu, Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu lub Karaniu dla Republiki Paragwaju z 7 czerwca 2010 r. oraz dla Kirgistanu z 28 lutego 2014 r. podkreśla się, że osobom pozbawionym wolności powinien być zapewniony regularny i odpowiedni dostęp do urządzeń prysznicowych, bez określenia jednak częstotliwości kąpeli (por. Report on the visit of the Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment to the Republic of Paraguay, 7 czerwca 2010 r., pkt 128f i 269e; Report on the visit of the Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment to Kirgizstan, 28 lutego 2014 r., pkt 77). W literaturze wskazuje się, że adekwatny dostęp do kąpeli jest szczególnie istotny wówczas, gdy więźniowie przebywają przez długi czas w przeludnionych celach (por. A. Coyle, *A Human Rights Approach to Prison Management. Handbook for prison Staff*, London 2009, s. 43).

5.2.2. W rekomendacji Komitetu Ministrów Rady Europy Rec(2006)2 na temat Europejskich Reguł Więziennych z 11 stycznia 2006 r. wskazano, że każdy więzień powinien mieć możliwość skorzystania z kąpeli, w temperaturze odpowiedniej dla klimatu, jeżeli to możliwe codziennie, ale co najmniej dwa razy w tygodniu (lub częściej, jeżeli to konieczne) w interesie ogólnej higieny (Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules adopted by the

Committee of Ministers on 11 January 2006 at the 952nd meeting of the Ministers' Deputies, pkt 19.4). W komentarzu do powyższej rekomendacji podkreślono wymóg zwracania szczególnej uwagi przez personel w zakładach karnych na dostępność więźniów do urządzeń zapewniających higienę oraz aby dostęp do nich nie był im odmawiany (por. Commentary to Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules, s. 8).

5.2.3. W standardach Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment; dalej: CPT) wskazano, że łatwy dostęp do urządzeń sanitarnych i utrzymywanie dobrych standardów higieny są niezbędnymi składnikami humanitarnego. Więźniowie powinni mieć adekwatny dostęp do prysznicy, jednak bez precyzowania, na czym ów adekwatny dostęp winien polegać (por. *CPT standards*, 2011, s. 18; podobnie: 2nd General Report on the CPT's activities covering the period 1 January to 31 December 1991, pkt 49).

CPT wizytował polskie zakłady karne w latach 2004, 2009 i 2013. Z raportu CPT z wizyty w Polsce w 2004 r. z 2 marca 2006 r. wynika, że CPT uzyskał informacje na temat praktyki umożliwiania więźniom skorzystania z ciepłej kąpieli tylko raz w tygodniu, jednak nie zostały sformułowane żadne wytyczne w kierunku poprawy częstotliwości kąpieli, a jedynie powiększenia lub odnowienia pryszniców (por. Report to the Polish Government on the visit to Poland carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 4 to 15 October 2004, 2 marca 2006 r., s. 23, 26, 34, 37, 41 i 43). Dopiero w raportach z wizyt w Polsce w 2009 i 2013 r. CPT zachęcał władze polskie do rozważenia zwiększenia częstotliwości kąpieli dla więźniów, stosownie do Europejskich Reguł Więziennych, a zatem co najmniej dwóch kąpieli dla mężczyzn w tygodniu (por. Report to the Polish Government on the visit to Poland carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 26 November to 8 December 2009, 12 lipca 2011 r., s. 43; Report to the Polish Government on the visit to Poland carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 5 to 17 June 2013, 25 czerwca 2014 r., s. 32).

5.3. Na podstawie protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. 2007 r. Nr 30, poz. 192), Państwa Strony stworzyły krajowe organy wizytujące, zwane krajowym mechanizmem prewencji, w celu zapobiegania torturom i innemu okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu. W Rzeczypospolitej Polskiej zadania Krajowego Mechanizmu Prewencji (dalej: KMP) powierzono Rzecznikowi.

KMP zwracał uwagę na zgłaszaną przez osoby pozbawione wolności potrzebę zwiększenia częstotliwości kąpieli. Wskazał, że § 30 ust. 3 r.p.w. nie ogranicza liczby kąpieli w tygodniu do jednej, dając możliwość ustalenia większej częstotliwości dyrektorom jednostek penitencjarnych. W związku z tym częstotliwość kąpieli powinna zostać zwiększona (por. raport RPO z działalności w Polsce KMP w roku 2011, s. 49). KMP zajął stanowisko, że dla osiągnięcia celu w postaci zmiany częstotliwości kąpieli osób pozbawionych wolności nie jest potrzebna zmiana przepisów, bowiem obowiązujące regulacje prawne umożliwiają korzystanie z więcej niż jednej kąpieli w tygodniu przez mężczyzn (por. raport RPO z działalności w Polsce KMP w roku 2012, s. 31).

5.4. Zakaz tortur oraz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub karania został również bezpośrednio uregulowany w art. 3 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmienionej następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełnionej Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, ze zm.; dalej: Konwencja), w związku z czym problematyka niehumanitarnego lub poniżającego traktowania, także osób pozbawionych wolności, była wielokrotnie przedmiotem zainteresowania Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPC).

5.4.1. ETPC zwrócił uwagę, że niehumanitarnie lub poniżające traktowanie musi osiągnąć pewien minimalny poziom dolegliwości, aby zostało uznane za naruszające art. 3 Konwencji. Ocena tego minimalnego poziomu ma charakter względny i jest zależna od wszystkich okoliczności konkretnej sprawy, takich jak np. czas trwania określonego sposobu traktowania, jego skutki fizyczne i psychiczne, a także stan zdrowia ofiary. Cierpienie i poniżenie musi wykraczać poza nieunikniony stopień cierpienia i poniżenia związanego z określonym sposobem traktowania lub karania (por. wyroki ETPC z: 26 października 2000 r. w sprawie Kudła przeciwko Polsce, skarga nr 30210/96, pkt 91-92; 19 kwietnia 2001 r. w sprawie Peers przeciwko Grecji, skarga nr 28524/95, pkt 67; 15 lipca 2002 r. w sprawie Kalashnikov przeciwko Rosji, skarga nr 47095/99, pkt 95; 29 kwietnia 2003 r. w sprawie Aliev przeciwko Ukrainie, skarga nr 41220/98, pkt 130-131; 17 kwietnia 2012 r. w sprawie Piechowicz przeciwko Polsce, skarga nr 20071/07, pkt 159-160 – wyroki pochodzą z bazy orzeczeń ETPC HUDOC, hudoc.echr.coe.int). ETPC dodatkowo zwrócił uwagę, że brak środków finansowych nie może w zasadzie usprawiedliwiać na tyle kiepskich warunków w zakładach karnych, że stanowią one naruszenie art. 3 Konwencji (por. wyrok ETPC z 29 kwietnia 2003 r. w sprawie Aliev przeciwko Ukrainie, skarga nr 41220/98, pkt 151).

W sprawie Aliev przeciwko Ukrainie ETPC wziął pod uwagę, że skarżący miał możliwość korzystania z ciepłej kąpieli raz na siedem lub dziesięć dni. Niemniej okoliczność ta nie stanowiła samoistnie podstawy do stwierdzenia naruszenia art. 3 Konwencji, ale była tylko jednym z warunków pozbawienia wolności branych pod uwagę przy ocenie ewentualnego naruszenia art. 3 Konwencji (por. wyrok ETPC z 29 kwietnia 2003 r. w sprawie Aliev przeciwko Ukrainie, skarga nr 41220/98, pkt 134-148). Podobnie w sprawie Ananyev i inni przeciwko Rosji ETPC, stwierdzając naruszenie art. 3 Konwencji, nie wziął pod uwagę jedynie okoliczności, że skazany miał możliwość korzystania z prysznicy tylko raz w tygodniu, ale przede wszystkim, że przebywał w przeludnionej celi, miał ograniczony dostęp do ćwiczeń poza celą, naturalnego światła i świeżego powietrza, zaś kąpiele były krótkie i naruszały elementarne standardy prywatności (por. wyrok ETPC z 10 stycznia 2012 r. w sprawie Ananyev i inni przeciwko Rosji, skarga nr 42525/07 i 60800/08, pkt 139-166 – wyrok pochodzi z bazy orzeczeń ETPC HUDOC, hudoc.echr.coe.int).

5.4.2. W orzecznictwie ETPC można odnaleźć tezę, że możliwość kąpieli tylko raz w tygodniu, ale w połączeniu z warunkami tejże kąpieli (używanie toalety jako łazienki, brak prysznicy i konieczność polewania się wodą z wiaderka), stanowiła warunki higieny nie do zaakceptowania (por. wyrok ETPC z 9 czerwca 2005 r. w sprawie I.I. przeciwko Bułgarii, skarga nr 44082/98, pkt 33 i 73 – wyrok pochodzi z bazy orzeczeń ETPC HUDOC, hudoc.echr.coe.int). Z kolei w innych sprawach ETPC zwrócił uwagę, że możliwość kąpieli raz w tygodniu, w sytuacji znacznego przeludnienia celi, może budzić obawy z punktu widzenia zapewnienia właściwych warunków higieny (por. wyroki ETPC z: 28 marca 2006 r. w sprawie Melnik przeciwko Ukrainie, skarga nr 72286/01, pkt 107 i 19 lutego 2013 r. w sprawie Zuyev przeciwko Rosji, skarga nr 16262/05, pkt 58 – wyroki pochodzą z bazy orzeczeń ETPC HUDOC, hudoc.echr.coe.int). Brak możliwości

korzystania z kąpielii w określonej częstotliwości w jednym wypadku był bardzo istotną przesłanką uzasadniającą naruszenie art. 3 Konwencji. Skarżący nie miał możliwości korzystania z kąpielii codziennie, niemniej był on osobą niepełnosprawną – posiadał porażenie kończyn dolnych i tym samym poruszał się na wózku inwalidzkim, zaś dodatkowo cierpiał na poważne problemy ze zwieraczami cewki moczowej i odbytu. W tych okolicznościach brak codziennego dostępu do prysznica był jedną z istotnych przesłanek uznania przez ETPC naruszenia art. 3 Konwencji (por. wyrok ETPC z 12 lutego 2013 r. w sprawie D.G. przeciwko Polsce, skarga nr 45705/07, pkt 6, 44-45, 146-147 i 177 – wyrok pochodzi z bazy orzeczeń ETPC HUDOC, hudoc.echr.coe.int).

W wyroku z 7 maja 2014 r. sprawie Sergey Chebotarev przeciwko Rosji ETPC nie stwierdził jednak naruszenia art. 3 Konwencji w wypadku skarżącego, który w celi miał bieżący dostęp do zimnej wody, zaś tylko raz na siedem dni miał możliwość korzystania z kąpielii. ETPC zwrócił uwagę, że powyższe warunki higieny, w połączeniu z pozostałymi warunkami pozbawienia wolności, nie wiązały się jeszcze z takim stopniem cierpienia i poniżenia podczas pozbawienia wolności w zakładzie karnym, który uzasadniałby naruszenie art. 3 Konwencji. Co istotne, ETPC orzekł o braku naruszenia art. 3 Konwencji mimo stwierdzenia, że warunki pobytu skarżącego w zakładzie karnym nie spełniały wymagań wynikających ze standardu minimalnych zasad traktowania osób pozbawionych wolności ONZ, Europejskich Reguł Więziennych i rekomendacji CPT (por. wyrok ETPC z 7 maja 2014 r. sprawie Sergey Chebotarev przeciwko Rosji, skarga nr 61510/09, pkt 44-46 – wyrok pochodzi z bazy orzeczeń ETPC HUDOC, hudoc.echr.coe.int).

5.5. Problematyką niehumanitarnego i poniżającego traktowania osób pozbawionych wolności zajmował się również Sąd Najwyższy. W uchwale siedmiu sędziów z 18 października 2011 r., sygn. akt III CZP 25/11, stwierdził, że „[o]soba pozbawiona wolności przez sam fakt uwięzienia nie traci podstawowych praw gwarantowanych przez Konstytucję i akty prawa międzynarodowego. Poszanowanie i ochrona jej godności jest obowiązkiem władzy publicznej, wypełniającą zadania represyjne państwa. Realizacja pozbawienia wolności wiąże się z ustaleniem poziomu, na którym warunki uwięzienia są «odpowiednie» i nie naruszają przyrodzonej i niezbywalnej godności człowieka. Wyjściowe założenie dla określenia wymaganego poziomu jest takie, by traktowanie człowieka pozbawionego wolności nie było poniżające i niehumanitarne, a ograniczenia i dolegliwości, które musi on znosić, nie przekraczały koniecznego rozmiaru wynikającego z zadań ochronnych i celu zastosowanego środka oraz nie przewyższały ciężaru nieuniknionego cierpienia, nieodłącznie związanego z samym faktem uwięzienia. Na konkretne warunki uwięzienia składają się różne parametry, którymi m.in. jest powierzchnia pomieszczenia przypadająca na jedną osobę, dostęp światła i powietrza, infrastruktura sanitarna, warunki snu i jedzenia lub możliwość przebywania poza celą. W niektórych wypadkach ocena odpowiednich warunków wymaga uwzględnienia indywidualnych cech osadzonego, takich jak wiek lub stan zdrowia. Istotnym elementem oceny jest również czas trwania nieodpowiedniego traktowania. W większości spraw poszkodowani podnosili zarzuty naruszenia więcej niż jednego warunku pobytu, a sądy uwzględniały je i oceniały łącznie. Takie podejście, określane jako kumulatywne, jest stosowane w orzeczeniach Sądu Najwyższego i sądów powszechnych, a także Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Pozostaje ono w zgodzie z immanentną cechą orzekania, w którym ocena i rozstrzygnięcie sądu są zawsze aktami *in concreto*, podejmowanymi przy uwzględnieniu wszystkich okoliczności sprawy. Nie wyklucza to sytuacji, w której decydujące znaczenie zostaje przypisane jednemu czynnikowi, ze względu na jego wagę jako przyczyny naruszenia” (OSNC nr 2/2012, poz. 15; por. także wyrok SN z 16 grudnia 2011 r., sygn. akt V CSK 21/11, Lex nr 1147800).

W orzecznictwie sądów powszechnych z kolei podkreślono, że „[o] naruszeniu dobra osobistego w postaci uchybienia godności osadzonego w zakładzie karnym nie można mówić w przypadkach pewnych uciążliwości lub niedogodności związanych z samym pobytem w takim zakładzie, polegających na przykład na niższym od oczekiwanego standardzie celi lub urządzeń sanitarnych, dla wielu bowiem ludzi nieodbywających kary pozbawienia wolności warunki mieszkaniowe bywają często równie trudne. Godność skazanego przebywającego w zakładzie karnym nie jest naruszona, jeżeli odpowiada uznanym normom poszanowania człowieczeństwa” (wyrok SA w Krakowie z 10 kwietnia 2013 r., sygn. akt I ACa 224/13, Lex nr 1439083; por. także wyrok SA w Białymstoku z 14 listopada 2012 r., sygn. akt I ACa 539/12, Lex nr 1289355). Jednocześnie sądy powszechne uznawały, że zapewnienie skazanym możliwości korzystania z ciepłej kąpieli tylko raz w tygodniu nie może być kwalifikowane jako naruszenie odpowiednich wymogów higieny (por. wyrok SA w Białymstoku z 20 grudnia 2013 r., sygn. akt I ACa 617/13, Lex nr 1409093).

5.6. Trybunał Konstytucyjny zwrócił uwagę, że § 30 ust. 3 zdanie pierwsze r.p.w. i § 32 ust. 4 zdanie pierwsze r.t.a. pełnią podwójną rolę. Z jednej strony stanowią środek do realizacji wynikającego z art. 116 § 1 pkt 2 k.k.w. obowiązku skazanego (tymczasowo aresztowanego) przestrzegania higieny osobistej, a z drugiej strony zapewniają możliwość realizacji przez skazanego (tymczasowo aresztowanego) wynikającego z art. 102 pkt 1 k.k.w. prawa do odpowiednich warunków higieny.

W związku z powyższym sformułowanie, że skazany (tymczasowo aresztowany) „korzysta co najmniej raz w tygodniu z ciepłej kąpieli” należy odczytywać jako środek do realizacji zarówno jego obowiązku, jak i uprawnienia. Dolna granica częstotliwości kąpieli – raz w tygodniu – wskazuje na granicę obowiązku skazanego (tymczasowo aresztowanego), zobowiązując go minimum raz na siedem dni do skorzystania z ciepłej kąpieli. Jednocześnie analizowane przepisy, ze względu na użycie przez prawodawcę sformułowania „co najmniej”, otwierają możliwość większej częstotliwości kąpieli, dając skazanym (tymczasowo aresztowanym) możliwość realizacji prawa do odpowiednich warunków higieny.

Trybunał Konstytucyjny podkreśla, że § 30 ust. 3 zdanie pierwsze r.p.w. i § 32 ust. 4 zdanie pierwsze r.t.a. nie wprowadzają zakazu korzystania przez skazanych lub tymczasowo aresztowanych z ciepłej kąpieli częściej niż raz w tygodniu. Określona w zaskarżonych przepisach częstotliwość kąpieli jest bowiem jedynie dolną, a nie górną granicą ilości kąpieli, z której mogą skorzystać w ciągu tygodnia mężczyźni pozbawieni wolności.

Trybunał zwraca uwagę, że nawet Rzecznik w ramach Krajowego Mechanizmu Prewencji stwierdził, że dla osiągnięcia celu w postaci zmiany częstotliwości kąpieli osób pozbawionych wolności nie jest potrzebna zmiana przepisów, bowiem obowiązujące regulacje prawne umożliwiają korzystanie przez mężczyzn z więcej niż jednej kąpieli w tygodniu (por. raport RPO z działalności w Polsce KMP w roku 2012, s. 31).

5.7. Trybunał Konstytucyjny uznał, że § 30 ust. 3 zdanie pierwsze r.p.w. i § 32 ust. 4 zdanie pierwsze r.t.a. są przepisami o charakterze gwarancyjnym, a nie wprowadzającymi ograniczenie w korzystaniu z praw i wolności konstytucyjnych.

5.7.1. Zaskarżone przepisy nie limitują ilości ciepłych kąpieli mężczyzn pozbawionych wolności do jednej w tygodniu, ale gwarantują, że skazany lub tymczasowo aresztowany co najmniej raz w tygodniu będzie korzystał z takiej kąpieli.

Jednocześnie określenie przez prawodawcę częstotliwości ciepłej kąpieli jako

minimum jednej w tygodniu, przy jednoczesnym wyraźnym dozwoleniu zwiększenia ilości kąpieli, nie prowadzi w ocenie Trybunału do takiego cierpienia i poniżenia skazanych (tymczasowo aresztowanych), którego stopień wykraczałby poza nieunikniony stopień ograniczenia praw i wolności konstytucyjnych związanych z wykonywaniem kary pozbawienia wolności (tymczasowego aresztowania) i tym samym stanowiłby niehumanitarne, poniżające lub niehumanitarne traktowanie.

5.7.2. Nie bez znaczenia jest również okoliczność, że stosownie do art. 110 § 2 k.k.w. cele mieszkalne wyposażone są w sprzęt zapewniający m.in. odpowiednie warunki higieny. W efekcie skazany i tymczasowo aresztowany ma zapewniony w celi mieszkalnej nieograniczony dostęp do wody w tzw. kącie sanitarnym, który umożliwia zachowanie codziennej higieny osobistej na podstawowym poziomie, chociaż w ograniczonym zakresie.

5.7.3. Trybunał nie podziela stanowiska Rzecznika, że określona zaskarżonymi przepisami minimalna częstotliwość ciepłych kąpieli nie może być oceniona jako odpowiednia do zachowania zdrowia osób pozbawionych wolności i utrzymania należytej higieny w takim stopniu, że wiąże się z nią niehumanitarne, poniżające czy też niehumanitarne traktowanie. Zapewnienie osobom pozbawionym wolności stałego dostępu do wody i środków higieny w celach mieszkalnych, pozwalających na zachowanie codziennej higieny osobistej na podstawowym poziomie, a nadto wprowadzenie obowiązku skorzystania nie rzadziej niż raz w tygodniu z ciepłej kąpieli, dodatkowo przy otwartej możliwości zwiększenia częstotliwości ciepłej kąpieli, nie stanowi traktowania w sposób niezapewniający zachowania minimalnych potrzeb osoby pozbawionej wolności i naruszający jej godność. Także ETPC przyjął, że warunki higieny polegające na zapewnieniu osobie pozbawionej wolności w celi bieżącego dostępu do zimnej wody, a raz na siedem dni możliwości skorzystania z kąpieli, same w sobie nie wiążą się jeszcze z takim stopniem cierpienia i poniżenia podczas pozbawienia wolności w zakładzie karnym, który uzasadniałby naruszenie art. 3 Konwencji (por. wyrok ETPC z 7 maja 2014 r. sprawie Sergey Chebotarev przeciwko Rosji, skarga nr 61510/09, pkt 44-46).

5.7.4. Trybunał zwraca uwagę, że o ile z Europejskich Reguł Więziennych wynika zalecenie, aby osobom pozbawionym wolności była zapewniona możliwość korzystania z kąpieli co najmniej dwa razy w tygodniu, o tyle już ze Standardu Minimalnych Reguł Traktowania Więźniów ONZ wynika, że zalecana ilość kąpieli winna wynosić co najmniej raz w tygodniu w klimacie umiarkowanym. Tymczasem analizowane § 30 ust. 3 zdanie pierwsze r.p.w. i § 32 ust. 4 zdanie pierwsze r.t.a. nie tylko realizują standard wynikający z wytycznych ONZ, ale również w pełni pozwalają na wypełnienie standardu wynikającego z Europejskich Reguł Więziennych, dając możliwość zwiększenia częstotliwości ciepłych kąpieli powyżej jednej w tygodniu.

Trybunał ma na uwadze, że w pewnych okolicznościach faktycznych, związanych na przykład ze znacznym przeludnieniem celi mieszkalnej, dla zachowania odpowiednich warunków higieny i tym samym poszanowania godności człowieka może okazać się konieczna większa częstotliwość ciepłych kąpieli niż jedna w tygodniu. Na powyższą zależność zwracał również uwagę ETPC w swoim orzecznictwie (por. wyroki ETPC z: 28 marca 2006 r. w sprawie Melnik przeciwko Ukrainie, skarga nr 72286/01, pkt 107 i 19 lutego 2013 r. w sprawie Zuyev przeciwko Rosji, skarga nr 16262/05, pkt 58). Niemniej § 32 ust. 4 zdanie pierwsze r.t.a. i § 30 ust. 3 zdanie pierwsze r.p.w. nie wprowadzają zakazu zwiększenia częstotliwości ciepłych kąpieli, a wręcz przeciwnie – zezwalają na zwiększenie ich ilości. Rolą dyrektorów aresztów śledczych i zakładów karnych jest zatem takie korzystanie z możliwości zwiększania częstotliwości ciepłych kąpieli, jakie dają § 30 ust. 3 zdanie pierwsze r.p.w. i § 32 ust. 4 zdanie pierwsze r.t.a., aby skazany lub tymczasowo aresztowany miał zapewnione warunki higieny odpowiednie dla dokładnie

takich warunków pozbawienia wolności, w jakich jest wykonywana względem niego kara pozbawienia wolności lub środek zapobiegawczy. Określone warunki pozbawienia wolności, na przykład związane z przeludnieniem celi, mogą bowiem wiązać się z wymogiem zapewnienia większej częstotliwości ciepłej kąpeli niż jedna w tygodniu, celem zagwarantowania odpowiednich z konstytucyjnego punktu widzenia warunków higieny.

5.8. Treść wniosku w konfrontacji z zaskarżonymi przepisami wskazuje, że zdaniem Rzecznika zasadniczy problem występuje w wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania, bowiem skazanym i tymczasowo aresztowanym umożliwia się korzystanie z ciepłej kąpeli co do zasady raz w tygodniu. Tym samym główne zarzuty Rzecznika nie są formułowane względem treści obowiązujących przepisów, które umożliwiają korzystanie przez skazanych (tymczasowo aresztowanych) z ciepłych kąpeli częściej niż raz w tygodniu, ale w odniesieniu do praktyki stosowanej w aresztach śledczych i zakładach karnych, gdzie – w ocenie Rzecznika – mężczyznom pozbawionym wolności umożliwia się ciepłą kąpiel tylko raz w tygodniu.

W związku z powyższym Trybunał stwierdził, że Rzecznik wiąże niekonstytucyjność zaskarżonych przepisów nie bezpośrednio z ich treścią, ale praktyką stosowania, w ramach której dyrektorzy aresztów śledczych i zakładów karnych mają nie korzystać z możliwości, jakie daje treść zaskarżonych przepisów, zezwalając na zwiększenie częstotliwości ciepłej kąpeli osób pozbawionych wolności powyżej jednej w tygodniu. Niemniej Trybunał nie posiada zasadniczo kognicji do kontroli praktyki stosowania przepisów prawa, jeżeli treść obowiązujących przepisów zapewnia możliwość osiągnięcia celu postulowanego przez Rzecznika.

5.9. Trybunał zwraca uwagę, że z pisma Dyrektora Generalnego Służby Więziennej przedłożonego w toku postępowania wynika, że na dzień 1 stycznia 2015 r. jedynie w 6 jednostkach penitencjarnych zapewnia się osobom pozbawionym wolności dostęp do ciepłej kąpeli tylko raz w tygodniu. Z kolei w 155 jednostkach penitencjarnych skazani i tymczasowo aresztowani korzystają z ciepłej kąpeli dwa razy w tygodniu, zaś w pozostałych czterech jednostkach – odpowiednio trzy, cztery, pięć i sześć razy w tygodniu. W związku z tym Trybunał nie podziela stanowiska Rzecznika, że w praktyce skazanym i tymczasowo aresztowanym umożliwia się korzystanie z ciepłej kąpeli co do zasady tylko raz w tygodniu.

Niemniej Trybunał postuluje, aby również dyrektorzy tych jednostek penitencjarnych, w których osobom pozbawionym wolności zapewniony jest dostęp do ciepłej kąpeli tylko raz w tygodniu, podjęli skuteczne działania prowadzące w najbliższym okresie czasu do zwiększenia częstotliwości kąpeli, celem podniesienia poziomu warunków higieny zapewnianych skazanym i tymczasowo aresztowanym.

5.10. Trybunał Konstytucyjny uznał więc, że § 30 ust. 3 zdanie pierwsze r.p.w. i § 32 ust. 4 zdanie pierwsze r.t.a. są zgodne z art. 4 § 1 i art. 102 pkt 1 k.k.w. oraz art. 40 w związku z art. 41 ust. 4 Konstytucji.

W związku z powyższym Trybunał Konstytucyjny orzekł jak w sentencji.